

Kardos Julianna neurokémikus, professor emerita: Maróth Miklós portréja újragondolva

VÉLEMÉNY +

szerző

KARDOS JULIANNA

olvasási idő

5 PERC

megjelent

2023.04.25. 11:00

utolsó frissítés

2023.04.25. 11:22

Csaknem egy hete jelent meg cikkünk Maróth Miklós távozásáról az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) éléről. Kardos Julianna, az ELKH/MTA Természettudományi Kutatóközpontjának (TTK) kutatója írásunkra reagál alábbi véleménycikkében.

A HVG 2023. április 19-i cikke elismerőleg szól Maróth Miklós nemrég lemondott ELKH-elnök szerepéről az Akadémiától elszakított intézethálózat újjászervezésében. A „kiszakított intézethálózatot konszolidálta”, „transzparens rendszert” hozott létre, így „az egykori akadémiai intézethálózat mára megújult, megfiatalodott”. A helyzet azonban nem ilyen rózsás.

Az alkotói tehetségen kívül, az eredményes tudományos kutatáshoz két dolog kell: pénz és kiszámíthatóság. Sajnos, az országgyűlési választásokhoz igazodó tudománypolitika változásai már önmagukban is a néhai MTA-intézethálózat eróziójához vezetnek. Kezdetben volt az intézethálózat 39 kutatóintézetének összevonása 15 „főterületre”. Persze, voltak olyan kiváló kutatóintézetek, például a matematikai, a kísérleti és orvostudományi (KOKI), vagy a debreceni székhelyű ATOMKI, amelyek önállóan folytathatták tevékenységüket továbbra is. Megindult a humán és

természettudományos kutatások szétválasztása – átszervezésekkel, főigazgatókkal, költözésekkel – két új épületbe telepítve a fővárosban (Természettudományi Központ/Q2; Humán Ház).

A központosító átszervezés miatt fel kellett adni az egykori Kémiai Kutatóközpont épületeit és hatalmas rózsadombi telkét, az MTA humán intézetek várbéli palotáit (mínusz Zenetudományi Intézet és Bartók Archívum). Mindez azonban nem bizonyult a kormány számára elegendőnek. A 2018. évi országgyűlési választások után jött Palkovics László akadémikus-miniszter, aki törvénymódosítási hátszéllel megvalósította az MTA-kutatóintézet-hálózat állami irányítás alá vonását 2019 nyarán. A kormányzati képződményt, változatlan célfeladattal, Eötvös Loránd Kutatási Hálózatnak (ELKH) nevezték el, és elnökének Maróth Miklós orientalista akadémikust nevezte ki a miniszterelnök Palkovics miniszter és Lovász László MTA-elnök javaslatára. Miközben a kutatási célhoz kötött komplex vagyon (telkek, épületek, szellemi tulajdonjogok, kutatási projektek; lásd még az Alkotmánybíróság (Ab) döntésének indoklását) az MTA-nál maradt. Az MTA és ELKH között fennálló „tulajdonos-bérlő” viszony törvényi rendezetlensége miatt az Ab megállapította a mulasztásos alkotmányértést, és kötelezte a jogalkotót az állapot megszüntetésére 2023. június 30-ig.

A Magyar Érdemrend nagykeresztjével frissen kitüntetett Maróth Miklós ELKH-elnöksége alatt módosult a ELKH intézeteinek finanszírozási módja. Az MTA természettudományos kutatóintézeteiben évtizedek óta érvényes gyakorlat, amely a tudományos publikációk és elnyert pályázati források figyelembevételével osztja el a költségvetési keretet, mára kiterjed az ELKH összes intézetére. Erre azért is szükség volt, mert a költségvetési keret összege – az ígérek ellenére – nem nőtt a korábbiakhoz képest. Mindez anélkül valósult meg, hogy az ott dolgozókkal egyeztettek volna, és kellőképpen figyelembe vették volna a tudományterületek sajátosságait.

Maróth Miklós sajnos nem szorgalmazta az MTA és az ELKH együttműködésének rendezését, igaz, a jogalkotó sem. A kaotikus viszonyokat jól jellemzi, a gödöllői Magyar Agrártudományi Egyetem

(MATE) és az MTA között fennálló jogvita a martonvásári székhelyű Agrártudományi Kutatóközpont-hoz tartozó kutatóintézeteknek (TAKI, NÖVI, ÉTI) helyet adó pasaréti telek vonatkozásában. További példák a KOKI és az MFA építkezéseinek leállása, vagy akár az ELKH-intézetek karbantartási munkálatainak késlekedése. A 2022-es országgyűlési választásokat követően kinevezett Csák János miniszter aktivitása, magánszorgalomból-e vagy sem, arra irányul, hogy az MTA-vagyon elveszítse közvagyon jellegét.

Átváltoztatása magántulajdonná sérti a jogbiztonság, a tulajdonhoz fűződő jogok és a tudományos autonómia Alaptörvényben rögzített alkotmányos jogát. A miniszter ezzel egyszerre negligálná az alkotmánybírósági határozatot, és nehezítené az EU és a magyar kormány között jelenleg folyó tárgyalások Magyarország számára kedvező kimenetelét.

Idézem, név nélkül, a kiváló tudóst és tudomány iránt mélyen elkötelezett kollégát, aki a scenárió hallatán az alábbiakat írta: „Nem értem, Csák miért ne jöjjön ki Maróth Miklóssal, de lehet, hogy Maróth Miklós maga akart menni. Csák amúgy nem ért a tudományhoz, de Gulyás Balázst jól ismeri még fiatal korukból. Reméljük, Gulyás Balázs kibírja a próbát, de hogy bármit, tudomány-érdemért is tudna tenni, azt erősen kétlem. De lehet, hogy nem is akar. Persze lehetne rosszabb is helyette.” Hasonló kijelentést tett, az ELKH egyik kiváló bölcsész tudósa Maróth Miklósról: „lehetett volna rosszabb”. Nézete változtatja. A Maróth/ELKH által nem szorgalmazott (sőt) MTA–ELKH-megegyezés hiányában alakulhatott ki a jogvita a forráshiányos „modellváltó” egyetemkolosszus (MATE) és az MTA között. Leállt építkezések és működésképtelen karbantartás jelzik továbbá, hogy az ELKH rossz „bérlője” a célhoz kötött MTA-vagyonnak.

Sajnos, mintha az MTA sem szorgalmazná kellőképpen a kaotikus MTA–ELKH-viszonyok rendezését. Ezt mutatja az MTA honlapjáról letölthető 196. közgyűlés programfüzete, melyben nincs nevesítve az Ab-határozathoz kapcsolódó, Kertész János és Sarkadi Balázs akadémikusok által közgyűlési vitára és határozathozatalra benyújtott Stádium 28 javaslat. A Kertész–Sarkadi-javaslat szerint a közgyűlés felhatalmazza az MTA elnökét tárgyalások kezdeményezésére a jogalkotónál annak érdekében, hogy

létrejőjön az MTA–ELKH megegyezése, amelyet formális szerződésben, valamint az MTA alapszabályában is rögzítenek. Ehhez olyan ELKH szükséges, melynek elnökét és igazgatótanácsát az összeférhetetlenség szabályát követő kinevezési procedúra konszolidál. A kétoldalú kinevezési procedúra javaslattevő hatáskörrel rendelkező szereplői jellemzően az MTA elnöksége és az ELKH elnöke, kinevező a miniszterelnök. Az MTA és az ELKH kölcsönösen és rendszeresen beszámolnak egymásnak. Az Ab meghatározása szerint az MTA "kivételes" vagyoni helyzete miatt törvényben szükséges módosítani az MTA vagyongazdálkodását, amelyet az MTA Közgyűlés kontrollál.

Önmagában a Kertész–Sarkadi-indítvány kimaradása a közgyűlési napirendi pontok felsorolásából ellenkezik az MTA alapszabályával/ügyrendjével, mivel eddig öt tudományos osztály és négy osztályelnök támogatta a Kertész–Sarkadi-javaslatot eredeti formájában vagy korrekciókkal. Az persze nem zárható ki, hogy a legutolsó huszadik, "ötperces" napirendi pontban "egyéb" javaslatok álnéven fut. Márpedig, nevesítés nélkül akármi megtörténhet. Például szavazás lesz, de a levezető elnök, a 196. közgyűlés esetében az MTA főtitkára, nem ad kérdésre és vitára lehetőséget a beterjesztés után és a szavazás előtt. Az okos lány mondása szerint „hoztam is, meg nem is”.

Az Ab-határozat nem véletlenül adott rövid határidőt (június 30.) a jogalkotónak. Az alkotmányellenesen rendezetlen „tulajdonos-bérlő” MTA–ELKH-viszonyok fennállása esetén, az MTA "célfeladathoz kötött" vagyonvesztése folytatódhat, illetve folytatódik is. Szentkirályi Alexandra kormányzóvivő minapi látogatása Martonvásáron az ELKH Agrártudományi Kutatóközpontjában és környékén, másképpen szólva a Brunszvik-kastély és -park területén nem véletlen. A kastély iránti turisztikai igény jóval korábban, már Lovász László MTA-elnök idejében fölmerült, mert ez a felcsúti kisvasút útvonalának martonvásári végállomása. Úgy tetszik, hogy a „kisgömböc” MATE telek- és ingatlanszerzési farkasétvágya összhangban áll a kormány „tudományfejlesztési” programjával. Félő, hogy ennek során nem csupán az MTA, hanem az ország tudományos célhoz kötött vagyona tovább csökken. Mi Maróth Miklós ELKH-elnök felelőssége ebben? Negligálta az MTA–

ELKH-megegyezést, nem akadályozta a kutatáshoz kötött közvagyon alapítványi erózióját.

Ezek a példák is kétségessé teszik az idézett cikk állításait a transzparenciáról és a konszolidációról. Nem vitás, lehet olyan informátort találni, aki pozitívan látja a fejleményeket, de a kutatók jelentős része inkább elégedetlen a helyzettel, és nem előrelépésként éli meg a változásokat. És itt nem a gyengébb kutatókra gondolok.